

Les pintures murals romàniques al Museu de la Ciutadella

II. — Les esglésies d'on s'han arrencat els frescos romànics

Els nostres arqueòlegs i excursionistes coneixen bé prou les esglésies romàniques del Pireneu d'on han sortit les pintures murals del Museu. El nostre públic, però, al qui, per manca de divulgació de les coses, li és desconeguda una gran part del nostre patrimoni artístic, no les coneix, i ara, en ocasió de parlar de les pintures, hem pensat que venia a tomb el fer-les-hi conèixer i donar-li una mica d'idea de quins eren els llocs que decoraven els famosos frescos transportats. Aquesta coneixença, de passada, ajudarà a comprendre millor les pintures que eren el complement d'aquests bells monuments arquitectònics, i a considerar-les com a part d'un tot orgànic que formaven amb ells i que certament dolia molt el destruir.

Ja hem dit en altre lloc, i convé repetir-ho, que si la Junta de Museus s'amollà a desfer aquests conjunts, no fou amb la dèria orgullosa de tenir a casa les pintures, sinó perquè, pel damunt de tot, es veia en el cas de salvar-les costés el que costés; i per a salvar-les d'una manera definitiva, no va tenir altre remei que el d'emportar-se-les. Per això primerament la Junta, a fi de que les pintures poguessin ésser conegudes i estudiades, es limitava a fer-ne les còpies que publicava l'Institut. Ara, quan va arribar l'hora de veure que les arrencaven i que uns estrangers se les enduien i que no hi valien els telegrams adreçats al Govern, no va tenir més remei que decidir-se a treure-les dels seus murs seculars, mal fos a contracor.

Els temples on hi havia les pintures són tots al Pireneu: la Seu d'Urgell, la Vall d'Andorra, la Ribera de Cardós, la Vall d'Aneu, la Vall de Bohí i Pedret, a les muntanyes de Berga. No és que en altres indrets de la terra no hi hagués hagut esglésies pintades. Probablement ho foren la majoria, i encara avui Pireneu enllà cap a l'Aragó i al Rosselló, i cap ençà en la Plana de Vich i en el Vallès, se'n conserven algunes. El que hi ha, és que el Pireneu ha guardat les coses velles més que la terra baixa, on els cor-

Fig 1.—Interior de l'església de Sant Climent de Tahull, consagrada l'any 1123.

(Fot. Mas.)

rents del gust hi han passat més aprop i perquè hi ha hagut també en els segles posteriors al romànic una major riquesa que ha permès les mudances de les coses d'acord amb aquells corrents. Allí dalt, en aquelles valls solitàries, la vida ha anat més poc a poc que per ací baix, i passats aquells segles x a xii que foren l'edat d'or del Pireneu, ben poques han sigut les trasmudances. A Tahull hem vist els frontals romànics destruïts pels segles, en el lloc d'emplaçament originari. Fora d'una revifalla tristoia a mitjan segle xvi, que posà un gran retaule a Sant Climent, tapant les pintures de l'absis central i emblanquinant les

de l'arc triomfal i les de les absidioles, i d'un altre rengle de reformetes miserioses al segle xviii, allà dalt, des del segle xii no hi ha passat res important. En molts dels pobles pirenenics, encara, l'essencial del viure d'avui és el mateix d'aleshores. Reduïts a la vida pastoral, contrets a donar l'abast per ells mateixos a la majoria de les necessitats de l'existència, aquells nuclis humans, amb les casetes brunes i encongides, amb les teulades negres parpellejant i el gran cloquer romànic al bell mig, duen a l'esperit la sensació del que serien els pobles de muntanya en aquells temps reculats de l'edat mitjana.

Això vistos per fora, s'entén. Mirats per dins, la cosa ha perdut molt del que era. Aquell gran alè que aixecà les esglésies i els alts cloquers, avui gairebé enlloc el trobaríem. I és que aleshores el Pireneu era un centre, un nus, el nucli des d'on s'anava fent lentament la nostra Catalunya.

Els segles x i xi, i el xii encara, foren segles de febre creadora al Pireneu. Els comtes de Barcelona i les branques que florien en els comtats de Besalú i de Cerdanya: els comtes d'Urgell, els del Pallars i el Ribagorça, omplien aquelles altes valls dels seus afanys polítics, que els lligaven amb els reialmes veïns i per ells amb tot el món de l'època. D'altra banda, l'obra paral·lela dels monjos, donava un esperit a tot això, i les llums de la cultura ripollensa, de cenobi en cenobi, arribaven fins als monestirs estesos per les riberes altes: Sant Sadurn de Tabernoles, Santa Maria d'Aneu, Sant Pere del Burgal, i Alaon, i amunt encara, cap al Ribagorça Obarre... Tot aquest frenesi de domini i de cultura; tot aquest daler de vida temporal i espiritual, duia a aquells nuclis, avui isolats del món, una ànsia que ara no tenen. Endreçada la societat entorn d'un senyoriu, i la vida espiritual entorn del monestir, els pirenenics, en contacte amb la nostra primitiva aristocràcia, sentien molt més que avui en dia l'olor de les grans coses que passaven pel món. Ells assistiren en part a aquella epopeia que féu de les terres de la Marca

Hispanica, un poble amb unes directrius polítiques i espirituals prou fermes i assenyalades, per a influir després, com influí, en la història del món.

A cada puig un castell i a cada vall un monestir. Dalt del roquer, les quatre crestes dels murs guardant l'estada senyorial, i a baix, l'amuntegament de les casetes dels terratinents i dels esclaus que conreaven les hisendes. Al fons, voltat de prats i de conreus, els monestirs, que anaven d'avençada, aclarint els ermits i les boscuries i guanyant la terra a la cultura. Damunt la verdor dels planells, i entre les negres arbrades dels pendissos, el conjunt

del cenobi, amb l'església i les cel·les finestrejant com un rusc, a l'entorn del gran pati de la conreria... Tot això ara no hi és. Quan aneu per les riberes, veureu les ruïnes pàl·lides de les antigues abadies, coronades d'eura, i el que més, l'església aprofitada, servint de parròquia a un llogaret humil de muntanyesos. El Pireneu morí. El comerç de la mar féu riques les ciutats del litoral. El poder reial absorbí el poder feudal, i des d'aleshores la vida és aturada, i els temples, que han passat segles sense destruir-se, són com mòbies.

De totes les valls del Pireneu que jo conec, la de Bohí crec que és la que ha guardat més que cap altra l'aire dels temps antics. Quan hi aneu a l'estiu, en tombant l'osca del Port de Rus, i després de dues hores llargues de davallar pels pendissos de la muntanya, us veieu el sot de la vall estès als peus, tot verd com de maragda, lluent dels rierols i del serpent del riu, amb els tres pobles aclofats entre els conreus escassos: Bohí, Erill i Tahull, amb els alts campanars romànics plens de glòria. A Tahull, de campanars n'hi ha dos: el de Sant Climent i el de Santa Maria. Entorn del de Santa Maria, que és al bell mig del poble, les casetes rústegues s'hi amunteguen. El de Sant Climent és als afores, ardit, immaculat, sense que cap mudança ni ruïna li hagi canviat la fesomia.

Sant Climent, per una estona, el vaig sentir reviu una matinada de juny. En aquell temps les neus altes encara són espesses i els prats novells tenen matissos i tornassols de seda. A les cinc del matí aquell dia hi deien missa, i amb la gent del poble, fent corrua, hi vàreig anar. L'església, massa gran, buidejava i s'hi sentien olors d'oblit. Les dones seien a terra fent una massa negra. Cada una duia un llum al davant, i la nau era tota sembrada de flames. Els homes de Tahull, drets, dessota els arcs i entre les columnes blanques, feien grups molt bells, que s'espesseïen vora l'altar lluminós com un caliu. Aleshores hom imaginava que al gran retaulot no hi era i que damunt la mesa romànica senzilla es veia l'absis tot pintat, amb la Majestat del Creador assegut damunt dels arcs del món, mirant des de la conca aquella multitud devota. Al seu entorn els símbols dels Evangelistes, i a baix el rengle de Sants hieràtics, completant aquella visió transcendent, que s'obria al fons, mateix que un tapis cèlic. L'arc triomfal l'emmarcava encara, amb una teoria de Profetes, i, fent de clau, l'Anyell apocalíptic dels set ulls al cim, mirant-los a tots.

Aquestes coses altes i misterioses, que deien aquelles pintures que jo sabia abscondides darrera l'altar i sota les gruïxes de l'emblanquinat, cobrint amb colors de drap de

meravella els murs del temple, es devien imposar profundament en l'esperit d'aquells pastors dels temps romànics perduts per les clotades del Pallars, i els devien portar al cor la frisança de les imprecises i enormes grandeses de l'altre món. Dins aquell temple devien sentir més que ara la majestat de Déu i la mesquinesa humana, i en el jas d'ideal que el solatge d'aquestes sensacions els anava formant a dintre, hi devien reposar millor del que posem ara en les fondàries insegures de la nostra vida interior.

Veient refet el temple, hom comprenia que el gran esforç de bastir-lo venia d'un anhel molt alt, capaç d'aglutinar les gents en l'obra comuna d'edificar la Casa de Déu, el raser de l'ideal, al planell dels espirituals pasturatges. La vida tenia en aquells temps duríssims massa fosca perquè el desig de llum no adalerés a les gents i els dongués ardiment per a fer l'obra, florida de les millors gentileeses que els vinguessin al cor.

I l'obra es feia menada pels monjos o pels comtes, i la gent del burg, sota l'adreça d'un home d'ofici, hi

formiguejaven amb el seu treball. Els pastors, des de dalt de les muntanyes, veien alçar-se el cloquer dia darrera dia. La fesomia de la vall solitària canviava tot d'una amb la presència de la nova arquitectura, que sempre fa aquella companyia tan humana als paisatges, i aleshores venia el dia de la gran festassa de la Consagració.

Aquell dia les campanes sonores parlaven per primer cop amb la veu distinta de cada cloquer, com si fossin la paraula del nou temple. Hi feien cap els bisbes i els abats de l'entorn i de vegades vinguts de terres llunyanes. Els comtes hi convidaven els senyors parents i amics. A Sant Climent de Tahull una inscripció pintada en el fust d'una de les columnes, ens diu que la festa fou el dia 11 de desembre de 1123. Els qui hagin estat a Tahull el mes de desembre, saben com és formosa la muntanya aquells dies de les calmes de Nadal. Encara les grans nevades no han cobert la terra baixa i la blancúria rosada dels cims lluu sota el cel com un vidre irisat. El vent de l'altura arrixa en polsim la neu més alta. Aleshores aquest pol-

sim, en la transparència de l'atmosfera i damunt la puresa del cel blau, es torna com un fum que s'eleva suau i transformant-se en un núvol dins l'altura. El paisatge és net i il·lustrós i els matins purs i solemells si el temps tira a bonança, i hom imagina que seria un dia d'aquests el dia de la Consagració. La inscripció resa que hi va anar el bisbe de Barbastro. El prelat, dalt de la mula blanca, a través de les serres de Aragó, seguit del seu acompanyament, arribaria a la Vall de Bohí tota sonora de repics de

campanes. L'haurien seguit els abats dels monestirs veïns i els senyors de la rodalia. La gent de Tahull veurien venir la noble corrua davallant per les altes graonades de la serra, dins el matí il·lustrós, i tota la Vall joiosa els rebria amb la glòria dels seus cims nevats, dels seus prats verds i dels cloquers solemells.

A Sant Climent, com arreu, la festa de Consagració era també l'acte de dotar l'església nounada. Qui unes hisendes, qui un tros de terra de conreu, qui un pradell, qui un bou o una mula. Els vasos d'or, les robes del culte, els canalobres, les cortines per a l'altar; tot ho anaven donant els devots assistents a la festa, per devoció i amor a l'església nova, que, d'arquitectura que era, es tornava des d'aleshores en institució vivent i duradora. Encara a Andorra moltes parròquies i ermites romàniques viuen de les hisendes que les hi llegaren el dia de la Consagració, i en part encara en certes valls els veïns d'ara segueixen complint el jurament que al segle XII feren els seus passats de donar cada any a l'església la seva caritat.

Un tros de totes aquestes frisances ens hem endut de cada església en arrencar les pintures. D'un temple a l'altre, els veïns de les Valls devien anar a mirar la patxoca que feien les decoracions murals encara fresques. El pintoret que les feia sabia quatre fórmules que anava repetint, i en les quals, si no hi havia la personal emoció, hi havia en canvi una fondària de prestigi i de majestat que se n'enduïa l'esperit de les gents. Enganxades allí per a revestir d'altres figuracions les parets nues del temple nou vestit que portessin l'ànima de les gents pels grans camins de Déu, eren la llengua de l'església la paraula gràfica que explicava la grandesa de Déu i la majestat del seu govern damunt els homes... Dolia, certament; dolia de treure-les d'allí, i si en compte d'ésser destruïdes i amagades sota la calç, haguessin sigut visibles, i si en compte de buidejar els temples haguessin sigut plens, potser ni nosaltres ens hauriem vist amb cor de treure-les, ni la gent que hauria omplert els temples ens ho hauria deixat fer.

JOAQUIM FOLCH I TORRES

El sot de la Vall de Bohí amb el poble de Tahull i els dos cloquers de les esglésies romàniques de Santa Maria, al mig del poble i Sant Climent a primer terme.

(Fot. Vidal, del Museu de la Ciutadella.)

La plaça del poble de Tahull amb l'església de Santa Maria.

(Fot. Vidal, del Museu de la Ciutadella.)

Els discursos de Reynolds sobre l'ensenyament de l'art

El gran pintor anglès, qui exercí la direcció de l'Acadèmia Reial d'Anglaterra entre els anys 1769 al 1790, deixà escrites algunes belles pàgines útils al magisteri de l'art i útils encara més en el nostre país, on les disciplines de l'ensenyament no són prou sòlides ni ben fundades.

L'art nostre en general es ressent d'una manca de cultura, d'una nul·la preparació humanista dels artistes. Veuen molt, senten molt, però les joventuts saben poc i tenen poc amor als llibres.

No firmariem molts dels conceptes emesos pel gran pintor Reynolds en els seus discursos fets als alumnes de l'Acadèmia Reial d'Anglaterra a l'hora del repartiment de premis de fi de curs, car en ells hi predominen idees que el temps ha envellit i les veritats aconseguides per l'impressionisme i la moderna pedagogia han desterrat; però formen un cos de doctrina interessant i en molts aspectes molt profitós; així com donen una idea clara del mètode seguit per a ensenyar l'ofici de pintor; per a donar, en un mot, l'educació a l'artista i situar-lo en l'ample camp de la seva llibertat, proveït de les eines necessàries i dels coneixements que li fan aquesta llibertat més bella i més fructuosa.

Heu's aquí alguns fragments del discurs titulat «De la profitosa imitació dels mestres antics». Aquest discurs fou pronunciat a Londres el dia 11 de desembre de 1769.

«Dividint l'aprenentatge de l'art en tres períodes, jo m'adreço a vosaltres, tenint en compte que ja heu cursat el primer, el qual és dedicat al coneixement dels principis elementals, i comprèn la facilitat de dibuixar tots els objectes que es presenten, una certa habilitat en emprar els colors, i un coneixement de les regles les més simples i les més generals de la composició.

«Aquest primer grau és en pintura ço que és la gramàtica en literatura: una preparació general necessària a tots, sia el que sia el gènere a què l'alumne voldrà dedicar-se un dia. Es amb raó que el talent de dibuixar, modelar i emprar els colors ha estat anomenat el llenguatge de l'art; i els honors i recompenses que veniu de rebre diuen bé prou que en aquests estudis heu fet progressos considerables.

L'església de Sant Climent de Tahull, vista per la banda dels absis, amb el seu cloquer romànic. (Fot. Vidal. — Del Museu de la Ciutadella.)

«Entreu, doncs, ara en el segon període dels vostres estudis, en el qual el deure vostre és d'informar-se de tot el que ha sigut fet abans de vosaltres. Fins ara heu rebut les instruccions d'un sol mestre, i des d'ara us caldrà tenir per mestre a «l'Art». Cal, doncs, que obriu el vostre esperit a les concepcions sublimes de l'art dels antics i a les lliçons més generals i vastes de la història de la pintura. Totes les perfeccions disperses en les obres dels grans mestres, caldrà que les uniu, coneixent-les, en una sola idea general que formarà i regularà el vostre gust i regarà la vostra imaginació.

«Amb aquesta varietat de models

al davant vostre, escapareu segurs a la mesquinesa de concepció que dóna la superstició d'un sol mestre, i cessareu de seguir a aquell qui preferiu en els moments on la mà vostra deixa d'excel·lir. Aquesta època serà encara, per a vosaltres, un temps de subjecció i de disciplina. Encara que sigueu fora del moment en què us ha calgut obeir cegament a una autoritat única, i disfrutant l'avantatge de consultar-ne moltes, deveu témer el confiar-vos massa al vostre judici propi, l'aventurar-vos en un camí on no hi tingueu de guia la traça d'un mestre antic.

«Jo m'adreço, doncs, particularment als alumnes que acaben ara

el primer període d'estudis, i entren en aquest segon que hem descrit. Tractaré, doncs, d'adreçar les vostres mires vers una perfecció de la què sou allunyats encara i a mostrar-vos el camí més fàcil d'arribar-hi. D'això jo us parlaré dins els límits que exigeixen el respecte i els drets dels vostres professors, evitant d'anticipar els preceptes que ells han de donar-vos i que vosaltres sou obligats d'escoltar.

«Es una gran veritat que cada home deu emprar una gran part de la seva vida a reunir els materials propis a l'exercici del seu geni. La invenció, estrictament parlant, no és gairebé altra cosa que una combinació nova de les imatges de les coses que hom ha reunides o ha confiat a la memòria. Res ve de res, i el qui no ha fet provisió de materials no pot fer combinacions en el seu esperit buit.

«Un artista jove al qui manqui el coneixement dels seus predecessors, és fatalment portat a exaltar-se i a vantar-se de mèrits que no té, a pendre els seus passetjos més insignificants per les regions del seu esperit per excursions d'importància, i els primers paratges entrevistos, per un món nou que acaba de descobrir. Si per atzar depassa els límits ordinaris, es fa una glòria d'haver vist països per on han passat molts altres millor guiats que no pas ell.

«Rarament és un estil original, ço que distingeix la producció d'esperits parells, «descobridors del Mediterrani». No hi haurà un sol dels seus èxits en el qual no hagin sigut depassats, i si alguna cosa els distingeix dels seus predecessors, aquesta consisteix tothora en sortides de to irregulars i en la puerilitat de les seves idees. Heu's aquí, doncs, que el vostre poder d'invenció serà més sòlid com més sòlid i més extens sia el coneixement que tingueu dels mestres del passat; i encara, bé que això sembli una paradoxa, l'originalitat de les vostres concepcions serà més fonda com més profund sia aquest coneixement. Cal, però, en aquesta ocasió, determinar amb cura quins són els millors exemples a proposar-vos i quins seran els vostres guies més segurs.

«Tot just un pintor jove arriba a Itàlia, es veu atabalat per una multitud d'artistes d'aquell país que li donen consells a l'ensens que li ofereixen les llurs obres com a exemple de la perfecció que ells recomanen.

(Seguirà.)

L'ermita de Sant Miquel d'Angulasters, a la Vall d'Andorra, amb el seu alt cloquer romànic del segle XII. (Fot. E. Gandia. — Del Museu de la Ciutadella.)

L'església de Pedret, amb el reste de dos dels seus absis del segle X. (Fot. E. Gandia. — Del Museu de la Ciutadella.)

El dibuixant Pere Inglada

(Fot. Serra.)

Pere Inglada, dibuixant animalista

L'art exquisit del dibuixant Inglada, revela al primer cop d'ull que el seu autor és un esperit treballat per la cultura i que el seu ofici ha estat après en llargues hores de treball insistent. Els artistes que com ell no són menats per la fúria d'un instint i que en compte d'ésser «l'home al qui les coses se li posen als ulls» —com molts ho són a Catalunya— són «l'home que posa els ulls a les coses», ofereixen a més de l'encís del seu art, el procés interessant de la seva formació i de la pràctica del seu ofici.

En el cas d'en Pere Inglada, aquesta ha sigut feta a base d'un contacte molt viu i molt directe amb les grans produccions de l'art. Resident a París des de molt jove, l'Inglada ens fa l'efecte d'una d'aquelles roques de vora mar, que van formant-se i performant-se modelades pels embats i els ruixims de les ones, que vénen empeses per mil corrents disperses i llunyanes. Així els corrents artístics del món i de la història han anat modelant el seu esperit, prou fort per a aguantar aquesta dura prova, d'on és fàcil que neixi un *flâneur*, però és ben difícil que en surti un dibuixant.

Això vol dir que en Pere Inglada no s'ha abstingut de cap de les sabo-

ries que les coses d'art ofereixen a l'esperit i a l'intel·ligència. Totes les curiositats de la història artística li han sigut igualment picantes i gustoses, i els seus ulls oberts al tresor del passat i a la frisança del present, s'han aturat i embadalit amb igual mesura. Aquest deliqui de gosar les coses d'art l'ha dut encara al col·leccionisme i en el recull d'art extremo-oriental que ha format, hi ha trobat el guiatge del seu esperit, que a través la coneixença dels grans mestres xinesos s'ha omplert de les sanes exigències que són conseqüència del coneixement dels grans exemples.

Un dia, li fèiem retret del seu extremo-orientalisme, i avui examinada la seva obra amb més detenció i més coneixements, aquell retret com a defecte, ens semblaria injust. Cert que les seves obres, aleshores, sentien més l'exemple que la natura; però qui ha vist —i nosaltres les hem vist guiats pel propi Inglada— algunes obres cabdals de la pintura xina, li caldrà reconèixer que el seu estudi, com el dels clàssics, té com a exercici una incalculable valor, i, sobre tot, un poder d'atracció, que és difícil de resistir, per un esperit entusiasta, dotat d'un llapis hàbil i segur.

I aquest entusiasme intel·ligent de l'Inglada pels mestres xinesos, es reconeix en veure'l com es comporta davant les obres mestres que hi ha a París i que ell coneix una per una. Recordem encara la seva vibració davant l'incomparable «Cavaller Mongol tornant de cacera» de Tchao-Fou a la Col·lecció Doucet, i com dins la correcció impertorbable del *gent-leman* que hi ha en l'Inglada, es veia el *connaisseur* habituat a passejar-se en l'anàlisi i el judici d'aquelles perfeccions insuperades. No és doncs un *snobisme* a la moda el que hi hagi hagut i el que hi hagi encara d'extremo-orientalisme en els dibuixos del nostre artista i si a ell li feien retret de seguir-los en formes i maneres, aquest mateix retret ha pogut fer-se a Canova, respecte els clàssics i això no ha pas minvat la seva glòria.

Aquesta recepció i adaptació intel·ligent de les coses vistes i estimades ha format al capdevall en l'esperit del dibuixant, un pòsit que es fa sensible en els dibuixos; però en ells, dia per dia, l'estudi directe de la natura es fa comú, de manera que el que ha après en els mestres hi és, no en presència, però sí en potència. D'això pervé a les seves obres el prestigi, i el to, així com de l'estudi constant del natural, n'ha pervingut la tendresa i la vida, que el coneixement d'aquelles

obres mestres li exigia. Elles, en definitiva, treballant sobre aquest esperit selecte, han promogut la fórmula viva de la seva íntima expressió.

Així doncs l'admiració de l'encisador naturalisme dels bestiaris xinesos, n'ha sortit en Pere Inglada un dibuixant animalista fins ara insuperat entre nosaltres, i cal dir que si els artistes d'Occident no havien arribat mai, en la interpretació de la vida de les bèsties a l'intensitat i agudeses d'orientals, en els dibuixos de l'Inglada, malgrat i la modestia aparent de les obres, que no semblen depassar la simple apuntació, hi ha moments que s'hi arriba.

La interpretació de la vida de les bèsties, comporta aspectes d'ofici de gran dificultat i que exigeixen un esperit analític i amorosivament observador. Damunt les rodoneses de les formes vives, hi ha l'epidermis palpitant, ara suaument pilosa, ara finament plomiga. Els delicats borrisols que frisen, les tendreses palpitanes dels morrets sensitius i la inquietud d'unes ales insegures, vibren amb moviments imperceptibles, però, que desfoquen i endolceixen la forma. El llapis agut d'en Pere Inglada ha dit tot això amb el pols segur del qui coneix i sent.

I com més ha avançat en el camí d'aquesta observació directa, més el seu art s'ha anat tornant deliciosament occidental. Un sentiment literari encara, sembla penetrar els seus dibuixos i nodrir-los finament de gust de França. No ja els Ingres i els deliciosos dibuixants del vuitcents hi vaguen en potència, sinó que fins les evocacions literàries se'ns hi fan sensibles. El grup de cervols escàpols dins el bosc, té un sentiment francès enternidor. Dirie's que en aquell croquis que sembla fet amb elegant modestia, hi ha una mica dels arrauxaments naturalistes de Jean Jacques Rousseau; hi ha un xic d'aquell misticisme analític dels Estudis de la Natura de Bernardin de Saint-Pierre; hi ha en fi aquella mica de dolçor que trobem a les coses i als paisatges quan els mirem a través dels grans esperits que les han contemplades.

Totes aquestes suggestions, totes aquestes delicadeses, totes aquestes habilitats, que formen, en conjunt, un art personalíssim, es barregen encara suaument amb altres matisos i suggestions quan l'artista, ple d'aquesta simpatia humana per la vida de les bèsties, segueix els seus models dins la pista del circ, sota els llums d'artifici melancòlics. Artistes il·lustres han dit en obres inoblidables aquesta melancolia dels circs: Degàs, Toulouse Lantrec, Picasso, Russinyol... Però tots

han vist en l'espectacle, principalment l'home: les pàl·lides equilibristes com a nines, els atletes bufats, els pallassos filosòfics, els clowns poètics. Pere Inglada hi ha vist, en canvi, el cavallet aqueferat seguint, la pota enlaire, el compàs de la música; els gossets intel·ligents esperant el torn del saltiró après a través de tantes penes. Els pobres animals hi són vistos amb una amor sense escarafalls, amb una pietat continguda per la discreció i la ironia, però amb una punteta fina de franciscanisme.

PERE INGLADA. — «El Gall»

(Fot. Serra.)

PERE INGLADA. — «Bosc de França amb cervols»

(Fot. Serra.)

Tota aquesta obra de dibuixant, tan intensa i pura i tan humil i discretament treballada, és gairebé inèdita. L'autor acut anyalment a la crida dels seus amics del Saló de les Arts i els Artistes, aportant uns quants dels seus dibuixos. Sovint entre les teles brillants i substancioses dels seus amics pintors, els dibuixos de l'Inglada no els veuen més que uns quants intel·ligents i admiradors que ja els esperen. El gran públic no els veu. El nom de l'artista no és conegut pel gran públic, i bé caldria que ho fos i fos estimat, car el seu art exquisit d'animalista constitueix una honor del nostre moviment artístic i un cas al qual trobaríem paral·lels escassos dins l'Europa d'ara.

FLAMA.

Bibliografia

CÉSAR MARTINELL: *Capella de Nostra Senyora del Roser i ses pintures en rajoles vidriades*. Aportació a l'estudi de l'Arqueologia catalana. — Valls, 1924. — E. Castells, editor.

En Cèsar Martinell, arquitecte distingit de la ciutat de Valls, al qual es deuen algunes millores urbanes interessantíssimes, tot fent les tasques del seu ofici, per les terres del Camp de Tarragona, ha sentit néixer-li la vocació pels estudis d'arqueologia i de la Història de l'Art, rastrejada en els arxius de les parròquies d'aquella comarca.

Un dia ens donava, en un interessant fascicle, el Llibre de Notes de l'escultor Bonifaç i, amb ell, donava a conèixer un artista inèdit del nostre segle XVIII, certament meritíssim i que ha sigut una sorpresa en el món de l'art. Conegut en Bonifaç, en Martinell ha perseguit les seves obres, escampades per tot Catalunya, i ha estès les seves recerques a tots

els escultors renaixementistes fins ara oblidats i inconeguts en sa majoria.

Mentrestant en Martinell ens dona el present estudi de la Capella de Nostra Senyora del Roser, de Valls, bellament decorada amb grans plafons de rajoles, les quals, a fi de situar-les en el seu lloc d'emplaçament, motiven una primera part del seu treball, dedicada a l'estudi de la Capella, com a monument arquitectònic, i a la seva història, que comença en 1588, i així mateix a la del seu retaule.

Una segona part, que és la central del llibre, és dedicada a l'estudi de les rajoles, precedint-la d'una orientació històrica de la rajoleria a Catalunya, on són reunides totes les dades publicades fins ara sobre el particular.

El segueix un estudi de la terrisseria a Valls, començant pel període prehistòric, amb el forn de Fonscaldes, i seguint en el període històric, fins a descobrir-nos un nom de rajoler, que és en Josep Cardona Sadasé, que féu en 1675 un pal·li d'altar. Ve a continuació un estudi sobre la tècnica i s'entra directament a l'estudi dels plafons de Valls, començant per situar-los, en el seu aspecte iconogràfic, dins el conjunt de representacions artístiques de la Batalla de Lepant, de la qual els dits plafons en donen varies escenes. Aquestes rajoles són del 1634.

Segueixen les consideracions relatives a la data,

a base de les opinions emeses per altri i la del propi autor, i, finalment, s'ensaja una determinació de procedència, que inclina a l'autor a creure-les obra barcelonina, influenciada per l'art de Talavera.

Acaba aquest llibre tan interessant amb un apèndix sobre les devocions i Confraria de la Verge del Roser, i un segon i tercer apèndix de documents inèdits relatius a l'obra de la Capella.

Una taula de notes, amb les indicacions bibliogràfiques precises, completa aquest treball interessantíssim de l'arquitecte Martinell, sobre un dels monuments més importants de la rajoleria catalana del Renaixement.

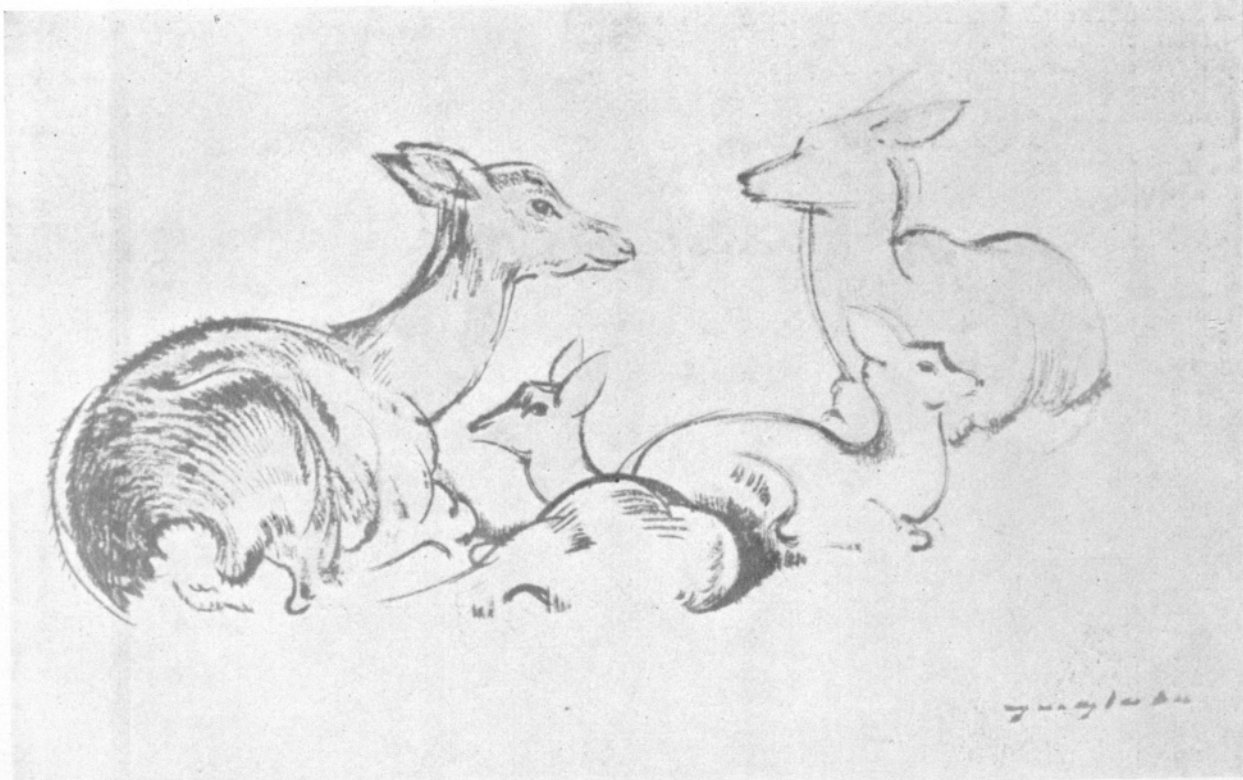
NOTICIARI

L'Exposició Internacional de les Arts Decoratives a París, l'any 1925

En un dels nostres passats números indicàvem la conveniència de que el Govern espanyol prengué part a l'Exposició que es preparà a París l'any vinent i a la qual hi tindran pavellons la majoria de les nacions d'Europa i Amèrica. Dèiem també que a manca de la concurrència oficial, el nostre Foment de les Arts Decoratives podria organitzar la concurrència dels seus associats, formant una secció que dongués idea de les nostres activitats, tan importants en aquest aspecte.

Ens cal dir que abans de cridar l'atenció al Foment de les Arts Decoratives, la seva Junta Directiva, presidida per l'eminent artista decorador en Santiago Marco, havia fet gestions que ignoràvem i que preparen el terreny per a una possible concurrència dels artistes catalans al gran certamen.

L'exposició estaria instal·lada en la immensa explanada dels Invàlids, on es construiran els Pavellons nacionals. Darrerament el Govern del Japó ha votat un

PERE INGLADA. — «Cervols en repòs»

(Fot. Serra.)

crèdit importantíssim per a la construcció del seu palau i instal·lació de les seves indústries. El Ministre d'Holanda a París ha anunciat al Govern francès la participació oficial del seu país, demanant que li fos reservat lloc al Gran Palau, si no podia resoldre's la dificultat d'edificar un pavelló. Així mateix hi concorren Suïssa i Dinamarca, que tindran els seus stands en el hall del Gran Palau i l'explanada dels Invàlids.

Desitjariem la millor sort a les gestions del Foment de les Arts Decoratives.

El pintor Ricard Urgell

La mort ens ha pres un gran pintor. L'obra d'en Ricard Urgell, intensa i personalíssima, restarà com una cosa saborosa entre els fruits de la generació dels pintors catalans, formada a les darreries del vuitcents. Fill del pintor Modest Urgell, famós en la nostra Barcelona, aprengué del seu pare una part de l'ofici que completà a Llotja amb en Caba. Com el seu mestre de Llotja i com el seu pare, en Ricard Urgell senti, des de la juvenesa, el plaer de donar-se tot a l'art de la pintura, i fou pintor amb tota la profunditat que el mot comporta.

L'obra de l'Urgell, o millor dit, la seva carrera, no ha sigut com la de molts brillant ni apoteòsica. L'Urgell ens ha donat poques sorpreses, ha fet pocs salts, ha caminat segur i apenes si ha omplert dues vegades una sala particular d'exposicions, amb una exhibició de la seva obra personal. En les que organitzava la Societat Artística i Literària de Catalunya, hi concorria amb una o dues obres i prou. En les darreres exposicions oficials d'art de Barcelona, hi concorregué l'any 1920 d'una manera completa i imponent. En la darrera de les que es varen celebrar, la Sala d'Honor que li fou otorgada, deixa sentat el nom del nostre artista entre els de primera fila.

Les inquietuds de l'Urgell, els salts, les conquestes, es desenrotllaven en la intimitat del seu taller. No era un pintor fàcil, i la seva voluntat servia a una exigència personal difícil d'aconteixar. No es veu al llarg de la seva obra, res que indiqui l'afany d'aconseguir una brillantor, i s'hi observa en canvi la tossuderia d'arribar al resultat proposat, treballant en un quadre i en un altre sobre problemes semblants, enriquint la seva paleta, amb petites veritats conquerides a força de modestia i d'intima vibració espiritual. Era doncs, l'home que feia tranquil el seu ofici, reclòs en la cambra del seu esperit suaument treballat per delicades fretures. Era l'artista fos en el seu treball, llunyà als trontolls que a l'esperit de molts hi porta la visió de les coses que els altres fan al seu entorn. La seva activitat es movia dins una lògica exemplar. Pintava per a ell, avançant de cara a les coses que atreien el seu esperit; per a dir-les i revelar-les fins a la darrera veritat.

Havia viatjat poc. París naturalment l'havia cridat com a tots els pintors del seu temps; però sempre hi havia fet estades curtes. Els impressionistes l'enamoraren; però ell seguia el seu camí, sabent que en l'art, les noves conquestes són tothora el fruit de les personals recerques. Les formes noves que li obrien als ulls els grans mestres de la França moderna, eren al capdevall el resultat pasmós d'una lluita per la veritat, més meritòria per la reacció que representava sobre els conceptes anteriors. L'Urgell no es trobava en el cas de reaccionar ni de violentar-se contra res, car havia arribat al món de l'art en un temps que aquesta conquesta dels impressionistes era ja una veritat acceptada. L'estil dels impressionistes que a tants se n'enduia, sabia doncs que no era una fórmula a seguir, sinó un resultat i que un

El pintor Ricard Urgell

(Fot. Esplugas.)

resultat presuposa un procés de treball. Ell doncs treballava.

Qui sap on anirà la mà, quan la mena un esperit així voluntariós, lliure de direccions externes, afanyós d'encarar-se amb les coses i dir-les. Tota la substància interior d'elles vindrà a l'exterior resolta en pintura. L'estil serà, en conseqüència, la flor perfumada del treball d'aquelles arrels de la pròpia personalitat. Ell no tindrà una filiació determinada entre els partits dels vells i els partits dels joves. Fora de la moda i la desmoda, l'aplaudiment o el blasme no li arribaran gaire sovint. L'actitud d'uns i altres enfront del seu art serà, com ho fou la de tots: el respecte. Els que hi trobin poc i els que hi trobin molt, hi trobaran sempre a l'Urgell; hi trobaran un esperit, una latència, una vida. I això és a fi de comptes l'únic que distingeix l'art del que no ho és.

La mà de l'Urgell, menada per aquest esperit lliure de fórmules, s'havia entretingut en coses que no són precisament els escenaris propis de la moda. Els objectius pictòrics on molts hi cerquen feta la mitat de la feina, no eren belles realitats generalment, sinó més aviat llavors de possibilitats artístiques. Aquells teatres on la

semipenombra de les platees contrasta amb el flameig radiant dels escenaris. Els vapors de la multitud apretada en l'ombra, contreta per l'interès lluminós de l'espectacle. Un i un altre, i un altre; a cada quadre que feia dins aquest gènere, semblava que li quedés la recança de no haver-ho dit tot, i tornava a rependre el tema amb poques variants, prenent notes o lloc, impregnant-se la memòria dels colors i de l'ambient, banyant en una sumersió completa el seu esperit en aquella cosa, el misteri de la bellesa de la qual volia dir. De tot això les seves teles en sortien palpitanants, substancioses, gairebé supurantes d'esperit.

Però un altre dia era el galliner d'una eixida suburbana, projectant les blaves ombres dels llistons, les grises pampellugues dels murs, les crestes roges dels galls... Un altre dia la cuina obscura, rossa de fum i de inexplicables patines. Allí hi treballava a pleret, de cara al raig de llum que rossejava encara més les insospitades blondures de les cosetes útils. Arribava per aquest camí (aquella tela de "La Cuina" de la darrera Exposició d'Art, és memorable) a involuntàries i inèdites coincidències amb la matèria de Rembrandt... Qui sap on va la mà quan la guia un esperit lliure de fórmules i que sap que la fórmula és sols un resultat.

Cenyit, intens, sincer: tot el que ens ha dat, ell ho valia. No era home de propòsits audaciosos ni d'ideals llunyans de realitzacions definitives. Anava fent, sabedor de que el camí de l'art no ens portarà a més del que l'esperit dongui. El camí de l'art anava per ell de la realitat a la veritat; aquesta veritat és l'infinit de l'art que sempre podrà ésser millor.

La mort l'ha sobtat, caminant segur, avançant sense tribulls.

Déu el tinga al Cel.

LA REDACCIÓ.

Una bacina aiguamans de Limoges a la col·lecció Plandiura

En el nostre número anterior donàvem la notícia d'haver ingressat a la Col·lecció Plandiura la peça importantíssima d'esmalteria llemosina que avui reproduïm. Ja dièim en aquella nota informativa que el preciós objecte havia sigut adquirit per en J. Valenciano en la venda de la Col·lecció Rosenberg, efectuada a París el juny passat, constituint la peça cabdal de la mateixa. Amb ella, la vitrina d'esmalts de la Col·lecció Plandiura, formada per una selecció d'exemplars adquirits a França, a Espanya i a Anglaterra, guanyarà un nou prestigi, podent-se afirmar que la sèrie d'esmalts llemosins reunida pel famós col·leccionista barceloní, és una de les principals d'Europa.

Com pot veure's per l'adjunta fotografia, es tracta d'una bacina d'aiguamans proveïda de broc, la utilitat de la qual és coneguda per les indicacions dels inventaris antics i per algunes representacions gràfiques del seu ús, que es veuen en les miniatures. Aquestes bacines, doncs, s'utilitzaven com a rentamans de taula, i el dibuix adjunt dona idea de la seva utilització; el plat del broc, servint per a contenir i vessar l'aigua, i el de baix, com a rentamans, on l'aigua de la bacina superior és llençada. Aquest plat on cau l'aigua, una vegada acomplert el servei, constitueix la tapadora de l'altra, formant així en conjunt els dos plats o bacines un moble que figurava en els bufets senyorials.

Cap d'ells és arribat sençer fins als nostres dies, i les dues peces s'han separat, sovint per manca de coneixement de l'objectiu que te-

RICARD URGELL. — El Mercat. — Museu de Belles Arts

(Fot. Laboratori del Museu.)

Reconstrucció de l'ús de l'aiguamans del tipus del que ara ha ingressat a la Col·lecció Plandiura.
(Dibuix de J. Folch i Torres.)

nien. Aquesta forma de rentamans, no obstant, és d'origen antic, i a l'Egipte han sigut trobades baces amb brocs semblants. En una cuina d'una casa empurritana, descoberta a les excavacions de la Junta de Museus l'any 1920, s'hi trobà un plat de terrissa romana proveït d'un llarg broc que alhora servia de mànec, molt semblant al que es veu representat en una miniatura d'un Psalteri del segle ix de la Biblioteca Nacional de París.

De baces amb broc de Limoges se'n coneixen unes quantes, i totes elles tenen el broc poc sortit en forma de drac o testa de lleó. Són totes elles, com la de la Col·lecció

Plandiura, de coure esmaltat a tret de camp amb figuracions nombroses. La més notable que coneixem és la de la Biblioteca Nacional de París, que fou trobada prop de Soissons i ingressà en el gabinet d'antiguitats d'aquell establiment científic. La forma és exacta a la de la Col·lecció Plandiura, bé que un xic més gran, i potser anterior en època, car les representacions i la forma dels escuts de la bacina del nostre col·leccionista indiquen els finals del segle XIII o el XIV potser.

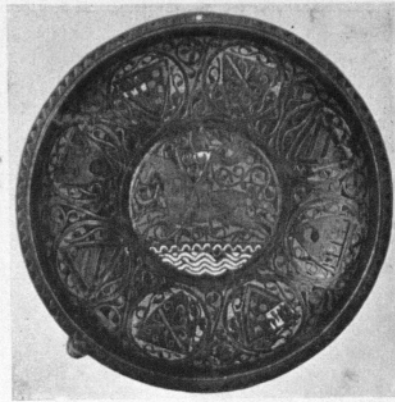
En el centre es veu la figura d'un cavaller armat, amb el cavall gualdrapat, coberta la testa amb l'elm i portant al braç un escut. A l'entorn es desenrotllen una sèrie de medallons amb escuts que no han tingut lleure d'identificar i que seria molt interessant el fer-ho, car és precis tenir en compte que aquests rentamans eren destinats únicament al servei del personatge principal de la taula. Els altres començals es rentaven amb una bacina comuna, en la qual s'anava tirant l'aigua d'un gerro i es buidava cada cop que era ple.

Es curiosa la descripció que d'un d'aquests rentamans es fa en l'inventari dels Ducs d'Anjou (1365): «Deux bacins d'argent, ensizelez aux

bords de menus feuillages, et ou fons de chascun a un esmail ront d'azur sur lequel a II papegaux verds qui s'entregardent, et tient chascun en son bec une longue feuille vert, et desure les testes a un serpent volant. Et en l'un d'iceux bacins a un biberon qui est une teste.»

Olivier de la Marche, en *Etat de la Maison de Charles le Hardy*, publicada en la «Col. de Mémoires Michaud», t. III, reproduïx un document on s'explica la cerimònia del rentamans del príncep a la taula. Diu resumint: «Arribat el moment del rentamans el Mestre d'Hostatge s'alça de taula i va al bufet, on troba els «bacins coberts» que el «someilleur» hi ha portat arreglats. Els pren i comprova si l'aigua és ben preparada. Aleshores s'agenolla davant del Príncep, destapa la bacina, i girada la tapadora l'ofereix a les mans del Senyor. Aleshores, inclinant sobre la dita tapadora la bacina, llença pel broc de la mateixa l'aigua olorosa, i en acabat, els entrega tots dos, sense tapar-los, al «someilleur» altra vegada.

L'aigua era preparada amb quantitat de perfums, i a aquesta operació el Mestre d'Hostatge hi posava així mateix una cura especial.

Aiguamans d'esmalt de Limoges, del segle XIII-XIV, ingressat darrerament a la Col·lecció Plandiura. (Fot. Serra.)

A part, doncs, del seu interès artístic, l'exemplar ingressat darrerament a la Col·lecció Plandiura té un notable interès arqueològic, i és per ambdós conceptes certament notable, a part d'ésser-ho pel seu estat de conservació i per tractar-se d'una obra que fuig del tipus de producció industrial llemosina, que és el comú en el nostre país. D'ús principesc aquestes peces, és segur que el millor dels treballs de Limoges s'aplicaria a la seva construcció, tenint per tal amb la bacina indicada un exemplar de la millor tècnica d'aquella manufactura.

A fi de donar una idea exacta de l'ús d'aquests vasos, hem intentat una reconstrucció de l'acte de rentamans. Sobre aquest i sobre les baces, hi fa, a part de les que ja hem donades, algunes referències en Viollet-le-Duc, *Dictionnaire du mobilier français*, vol. 2.

GASETA DE LES ARTS

Petrítxol, 8

EDITORIAL POLIGLOTA

Subscripció Barcelona... 2 pessetes al mes
Id. fora 2.75 id. id.
Número solt 1.25

APAREIX QUINZENALMENT

TALLER DE TAPISSERIA

DE

Perfecte Llosà

Especialitat en sillons capitonnés
forrats de pell :: Es tapissen
parets i tota mena de cadires ::
Confecció de cortinatges i fundes

Rosselló, 204 Telèf. 1058-G.
Barcelona

SERRALLERIA ARTÍSTICA PER A OBRES J. PANYELLA I C.^a

BARCELONA

Làuria, 131
(xamfrà Diagonal)
CERRAJERIA ARTISTICA
MARCA REGISTRADA
Telèf. 2178 G.

ANTIGUITATS D'ART

Call 28 PRAL.

(CARRER FERNANDO)
(PLAÇA ST. JAUME)

BARCELONA

RENART

Reproduccions
Enquadraments d'art

Diputació, 271
BARCELONA

RIGALT, BULBENA i C.^a

VIDRIERIA D'ART I INSTAL·LACIONS

CASANOVA, 32 (entre Corts i Sepúlveda)
TELÈF. 5343-A. BARCELONA

ARTS GRAFIQUES, S. A.

Successors d'Henrich i C.^a

Còrsega, 348 - BARCELONA - Tel. 524 G.

IMPREMTA :: LITOGRAFIA :: FOTOTÍPIA
FOTOGRAVAT :: ENQUADERNACIÓ
RELLEUS

FABRICACIÓ DE CALENDARS AMERICANS
DIETARIS

Faianç Català

Vídua de Santiago Segura

BRONZES : MARBRES : ESMALTS
SERVEIS DE CRISTALL
VAIXELLES : CERÀMIQUES
I VIDRES DE TOTS ELS PAÏSOS
ESPECIALITAT EN BOMBONERES PER A
BODES I BATEIG. PRESENTACIÓ EXQUISIDA

615, Gran-Via Telèf. 1884 A
BARCELONA

FUSTERIA

ENRIC TARRAGÓ

Taller de Construccions:
Consell de Cent, 283 Telèf. 4752 A.

Fàbrica d'elaborar fusta:
Roger de Flor, 132 Telèf. 327 S. P.

EXPOSICIÓ

Compra i Venda d'Antiguitats

J. Valenciano

Corribia, 2, pral. (Cant. Pl. Nova)
BARCELONA

ANTIGA CASA A. OLIVA

FUNDADA EN 1885

T. Priu Maríné

Taller de daurats • Altars • Imatges
Decoració i reproducció en pasta
d'objectes d'art antic i modern
Casa especial per a la restauració
de retaules antics

Consell de Cent, 368
(entre Bruch i Girona) Barcelona

TALLERES DE FUNDICIÓN
ELABORACIÓN Y RESTAURACIÓN DE
METALES

Octavio Doménech

Tallers, núm. 45 (FRENTE A JOVELLANOS)
• TELÉFONO 2705 A. •

BARCELONA

Reportatges d'Art

F. SERRA

Salmeron, 156, 2.ª

BARCELONA

**PERFUMS
MYRURGIA**
BARCELONA

JOAN BUSQUETS

Casa fundada l'any 1840

**MOBLES ARTÍSTICS DECORACIÓ
OBJECTES PER A PRESENT**

Exposició, Despatx i Tallers:
Passeig de Gràcia, 36 - Tel. 5314 A - Barcelona

Construcció i Decoració
Fàbrica de parquets
Fusteria mecànica

Bastús, Queraltó i C.^a

Carrer de Santa Elena, 4 i 6
TRANSVERSAL ALS DE RIERETA I CARRETES
Tel. 284 A. **BARCELONA**

Reproduccions artístiques
en marbre, pedra, etc.

Fundició de bronzes a la cera perduda

Gabriel Bechini

TELÈFON S. P. 120

Roger de Flor, 162, i Consell de Cent, 430
Barcelona

TEL. 813-S. P. GRANVIA, 643

BARCELONA

CASA FUNDADA L'ANY 1835

DECORACIONS
Armadura estopa - guix

Avila

Barcelona Passeig S. Joan, 73
Telèfon 306 S. P.

**Mobles Artístics
de Roten (Jone)**

Fàbrica:

**Passeig de Gràcia, 115
BARCELONA**

H. Blanco Bañeres

Call, 21 (Pl. S. Jaume). - Telèf. 190 A.

ALFOMBRES
TAPISSERIES
CORTINATGES
LLENCERIA

TAPISSOS PERSES I D'ESMIRNA
NUSATS A MÀ

Vanos-Ombrel·les

J. Cardús

Porta-ferrissa, 10

Fusteria d'Obres i d'Estils
Ebenisteria • Instal·lació d'Establiments Comercials i Despatxos

VÍDUA de F. CASAS

SECCIÓ DE PERSIANES
COLISSES ENROTTLLABLES

Diputació, 119 i 121 Tel. H. 860
BARCELONA

Pintura: Paper: Decoració

Manuel Corominas

Astúries, 14 Tel. 394 G.
BARCELONA (G.)

GALERIES LAYETANES

Corts Catalanes, 613 Tel. A. 4902

EXPOSICIONS D'ART
TAPISSOS
LÀMPARES
DECORACIÓ

**CONSTRUCCIÓ DE MOBLES
D'ESTIL**

LONES, LONETES, LLANETES
I ALTRES TEIXITS

TOLDOS, VELAM, BANDERES
I SIMILARS

TENDES DE CAMPANYA
DE DIFERENTS MODELS

CONFECCIÓ DE TOTA CLASSE
DE TREBALLS DEL RAM

G. ESTAPÉ

PASSEIG DE SANT JOAN, 8
TELÈFON 203-S. P.
BARCELONA

TALLER DE TAPISSERIA I DECORACIÓ
GILABERT i MAÑÀ

ANTIGA CASA ROSELLÓ

Es tallen fundes i confeccionen tota mena de cortinatges. • Especialitat en sillons de gran confort.

Rambla Catalunya, 68 • **BARCELONA**

Magatzem de papiers pintats
per a decorar habitacions

Fill de Josep Guasch

(Successor de Moragas i C.^a)

Raurich, 8 Tel. 5268 A.
Barcelona

Vda. de W. Guarro

Fàbrica de
Paper de Tina

Fundada
el segle XVIII

PROVEÏDORA DE PAPER SEGELLAT
DE LES REPÚBLIQUES ARGENTINA,
PERÚ, XILE I URUGUAY. PAPER DE
FIL DE TOTES MENES. PAPER CATALÀ.
PAPER D'OFICI. PAPER PER A
EDICIONS. PAPER TELA. CARTOLINES.
CARTOLINES DE COLORS. CARTOLINES
DE FIL PER A CARTES. TARGES, SOBRES. ESTOTXERIA

PAPERS I CARTOLINES ESPECIALS
PER A DIBUIX

Gia Layetana, 7 • BARCELONA

CASA MIQUEL RIUS

Enquadracions d'Art
Enquadracions de Biblioteca
Enquadracions Editorials

Tallers: Carrer de Mallorca, n.º 207
BARCELONA

Treballs en
pedra artificial

Joan Minguell

Aribau, 137 i 139
BARCELONA